

27. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2002. – Т. 4: Н-П. – 720 с.

Гринчак С. В.

НЕЗАКОННАЯ ТРАНСПЛАНТАЦИЯ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЙ

Статья посвящена исследованию различных научных подходов к определению понятий трансплантации органов или тканей человека, медицинского эксперимента и донорства. На этом основании выделены общие и отличительные черты указанных смежных понятий, используемых в медицинской сфере. Автором предложена собственная формулировка понятия трансплантации органов или тканей человека, в котором объединены медицинский и юридический аспекты этого явления.

Ключевые слова: донорство, медицинский эксперимент, незаконная трансплантация, реципиент.

Grynychak S. V.

ILLEGAL TRANSPLANTATION: DEFINITION OF CONCEPTS

The article is devoted to the study of various scientific approaches to the definition of the concept of transplantation of human organs or tissues, medical experiment and donation. On this basis, the general and distinctive features of these related concepts used in the medical field are highlighted. The author proposes his own formulation of the concept of transplantation of human organs or tissues, in which the medical and legal aspects of this phenomenon are combined.

Key words: donation, medical experiment, illegal transplantation, recipient.

УДК 343.2/7

Демидова Л. М.,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права № 1,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;
головний науковий співробітник, керівник наукових робіт сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків

ЗНАЧЕННЯ ТРАДИЦІЙ ТА НОВАЦІЙ ДЛЯ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Стаття присвячена питанню значення традицій та новацій для сучасного розвитку кримінального права. Пропонується авторське бачення методологічних аспектів удосконалення кримінально-правового регулювання в умовах євроінтеграційного курсу нашої держави та необхідності збереження найкращих

національних традицій. Особливе місце відводиться концептуальності доктрини кримінального права, її значенню та ознакам. Обґрунтовується значення композиційного підходу для розв'язання проблем кримінального права. Звертається увага на доцільність і необхідність використання в кримінально-правових дослідженнях та законотворчій діяльності відомих законів статички, руху, серединності («золотої середини»), «золотої пропорції».

На прикладі наукових розробок видатних учених, що забезпечували становлення науки кримінального права та кримінального законодавства в минулі роки, а також тих, хто є новаторами сьогодення, розкриваються актуальні сучасні проблеми кримінального права.

Ключові слова: кримінальне право, традиції в кримінальному праві, новації в кримінальному праві, закони статички та динаміки в кримінальному праві.

Постановка проблеми. У суспільстві і науковому колі протягом багатьох років триває дискусія щодо сучасного стану українського кримінального права як науки й як галузі права. Підтвердженням цього є Міжнародні круглі столи на тему «Кримінальне право: традиції та новації», присвячені видатному вченому, герою України, академіку Сташису В. В., які, починаючи з 2015 р., щорічно проводяться за ініціативи керівників Полтавського, Запорізького і Чернігівського міських осередків ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права». У проведенні III такого наукового заходу міжнародного формату ми маємо честь брати безпосередню участь.

Щорічне обговорення проблематики кримінального права у контексті традицій та новацій сприяє концентрації нашої уваги на ретельному багатоаспектному аналізі сучасного стану кримінального права на предмет його відповідності українським реаліям та здатності здійснювати ефективне кримінально-правове забезпечення у майбутньому.

Сьогодення характеризується, з одного боку, тим, що Україна вже знаходиться на етапі реалізації наднаціональної моделі сучасного і майбутнього співтовариства, реалізуючи стратегічний євроінтеграційний курс з досить швидкою інтеграцією в європейську і світову співдружність. З цієї позиції кримінальне право як складова правової системи України є носієм нових інтеграційних функцій, забезпечуючи в нових умовах охорону суверенітету і незалежності країни, її розвиток як правової, демократичної, соціальної держави та прав і свобод українців.

З другого боку, у світі посилюється нестабільність, з'являються нові загрози глобалізації й на перший план виходять

питання формування міжнародного кримінального права, яке сприяло би мирному розв'язанню конфліктів і припиненню війн, зміцненню світового правопорядку. Отже, на порядку денному має бути синхронізація кримінального права (як галузі права) з Римським статутом та здійснення іншого удосконалення кримінального законодавства в частині охорони миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Крім того, з третього боку, потребують уваги інші проблеми кримінального права: «слабкість» методологічної складової багатьох науково-правових досліджень, непрофесіоналізм у діяльності законодавчого органу, недоліки законодавчої техніки, а також недосконалість правового забезпечення: охорони основи національної безпеки України, боротьби з корупцією, тероризмом, кіберзлочинністю, організованими формами злочинності, неефективним державним управлінням і управлінням на рівні місцевого самоврядування тощо.

Вирішити ці та інші проблемні кримінально-правові питання можливо лише шляхом активного формування сучасної доктрини кримінального права європейської України як держави вільних громадян з високим рівнем духовного, інтелектуального розвитку, які є матеріально заможними. Це слід реалізувати лише комплексно із забезпеченням науково обґрунтованого концептуального композиційного підходу та з поєднанням найкращих традицій (це збережені знання попередніх поколінь, які перевірені часом) і новацій (того, що виникло вперше, чого ще не було).

Мета статті – розгляд трьох основних питань: чи існує сучасна доктрина кримінального права європейської України і яке значення мають традиції та новації в цьому процесі? Чи потрібні юристу і законодавцю математичні знання і для чого? Які інші наукові здобутки, що сприймаються як традиції і новації, можуть сприяти розв'язанню актуальних проблем кримінального права?

Виклад основного матеріалу. Щодо сучасної доктрини кримінального права європейської України. На наш погляд, такої доктрини не існує, вона ще не сформована. Такий висновок впливає, якщо поняття «доктрина» розуміти як офіційно визначене вчення чи наукову концепцію, яка сприймається як сукупність аксіоматичних гіпотез, на основі яких потім розвиваються змістовні аспекти цієї чи іншої теорії.

Основною ознакою доктрини слугує офіційне визнання її положень [1]. Визначальними рисами доктрини кримінального права також є її загальна реалізованість її функціонального призначення в суспільстві та нормативного наповнення системи кримінально-правового регулювання.

Зараз здійснюються лише спроби реформування пострадянської доктрини кримінального права, яка має західноєвропейські коріння, закладені ще представниками класичної школи права на межі XVIII–IXX ст. Ця доктрина впроваджена у КК України 2001 р., прогресивність якого на момент його прийняття не викликає сумніву. Разом з тим у цей час кримінальне законодавство у частині запровадження низки доктринальних положень знаходиться у кризовому стані.

Аргументами на підтвердження позиції щодо сучасної доктрини, зокрема, є: відсутність офіційно визнаної концепції запровадження в законодавство України інституту кримінального проступку, яка би не порушувала основний принцип реформування кримінальної юстиції – принцип гуманізації кримінальної відповідальності; запроваджена в КК України «завуальована» кримінальна відповідальність юридичних осіб з порушенням конституційного принципу про індивідуалізацію покарання, як основоположного в пострадянській доктрині кримінального права; введення (як захід кримінально-правового характеру) спеціальної конфіскації об'єктів власності осіб, які вчинили діяння з ознаками складу злочину, до їх визнання судом винними у вчиненні такого злочину, а також запровадження такого заходу і до об'єктів власності третіх осіб до набрання чинності відповідного обвинувального вироку суду. Ця новела порушує конституційний принцип невинуватості людини.

Існуючу кризу пострадянської доктрини кримінального права розглядаємо як нові можливості для розвитку сучасного українського кримінального права з гармонійним поєднанням традиційного і новаторського.

В одній із наукових праць професор Кібальник О. Г. надав додаткові аргументи на підтримку наукової позиції про те, що зі зміною соціально-економічних і політичних реалій «новації» можуть та повинні становитися «традиціями» кримінального права. Однак, на його думку, «традиції» кримінального права носять на-

стільки базисний характер, що відмова від них змінить саму природу кримінального права – воно перестане бути таким. Й знищення таких «традицій» є неімовірним сценарієм розвитку кримінального права [2]. Загальна сутність і значення «традицій» і «новацій» полягає в їх здатності бути фундаментальними «скарбницями» українського кримінального права, які сприяють забезпеченню стабільності базисних положень і сприяють його динамічному розвитку. Це відповідає відомим законам статичності та руху.

Не викликає сумніву, що наука кримінального права і прогресивна сучасна доктрина, що має бути сформована в її межах і в перспективі реалізована владою, має віддзеркалювати інтеграційні процеси, що відбуваються в нашій країні і в світі. Для досягнення належного рівня наукового результату необхідним є виокремлення та розв'язання, у першу чергу, методологічних проблем пізнавальної діяльності. Серед них головне місце займають питання вибору й меж використання методологічного інструментарію в наукових дослідженнях і законотворчій діяльності.

Експериментально підтверджено найбільшу ефективність під час дослідження та розв'язання проблем кримінального права оптимального композиційного підходу, який характеризується об'єднанням певних складників – визнаних науковцями світоглядних та інших теорій, концепцій, законів, правил, підходів, принципів і методів.

Композиційність – це найважливіший організуючий компонент, який надає єдності та цілісності пізнавальному процесу, підпорядковуючий кожну його структурну частину іншим та меті дослідження. Композиційність в організації пізнавального процесу досягається шляхом формулювання і впровадження домінуючої ідеї, яка є стратегічною і впливає на вибір методологічного інструментарію й меж його використання.

Оптимальність – це необхідне й достатнє, що дозволяє отримати бажаний результат, тобто відсутність зайвого. Обрана стратегія із запровадженням обраних підходів, методів, теорій, законів і правил, які вже перевірені часом, дозволяє здійснити всебічне вивчення об'єкта (предмета) пізнання.

Визначення методологічного інструментарію зумовлено: (а) метою науково-правової діяльності й завданнями, що вирішуються для її досягнення, а також обраними його об'єктом і

предметом і (б) історичними, теоретичними, правовими й емпіричними передумовами, встановлення яких передусь накопиченню нових знань про них.

Ключовим складником теорії пізнання традиційно є математика, яка є надбанням світової культури. Ще відомий учений Галілей Г. підкреслював, що математика – це мова, якою написана книга природи [3]. Тобто математичні знання, що визнані науковцями як істинні, сприяють пізнанню природи, людського буття. Математика – це особлива наука про кількісні відносини та просторові форми дійсного світу. Зародження (генезу) такої науки дослідники відносять ще до 6–5 століть до н. е. [4, с. 559].

Стосовно обсягу необхідних для науково-правової діяльності математичних знань, то він має бути оптимальним. Такі знання доцільно засвоїти вже на етапі формування професійних знань майбутнього юриста, з метою «закладки» інтелектуального потенціалу для здійснення вагомого прогресивного «прориву» в українській юриспруденції. Про необхідність викладення курсу «Основи вищої математики» під час підготовки юристів в університеті заявляють все більше науковців, викладачів і практиків. Яскравим прикладом у цьому контексті є життя, діяльність, наукові здобутки відомого німецького філософа, математика і вченого-юриста Лейбніца Г. В.

Щодо законотворчої діяльності, то законодавчий орган має бути здатним сформулювати якісні закони або своєчасно перевіряти на якість отримані проекти. Кожний законотворець (народний депутат України) практично повинен бути (у сукупності з його іншими позитивними особистими якостями) фаховим юристом, який володіє і певними математичними знаннями. Це не утопічна заява, а сподівання на відповідальне ставлення виборців до обрання осіб, яким вони довіряють свої права, свободи, життя. Народні представники та інші управлінці не можуть бути не підготовленими до вирішення долі нації. Інакше суспільство отримує «кнопкодавців» і корупціонерів.

Математичні знання є необхідними в науці кримінального права і законотворенні під час розгляду багатьох питань (під час наукового пізнання соціальної сутності злочину, його зумовленості та притаманних йому властивостей, під час виявлення закономірностей у державному, суспільному бутті та соціальній поведінці конкретної людини або певних груп, а також під час

розробки дослідниками правил фіксації у «писаному» законі того, що їх характеризує і є типовим (визначальним), та побудові закону в цілому тощо). Вичерпний перелік таких питань надати практично неможливо.

Корисними є знання, що набувають назви «інституціональна архітектоніка» і формуються як сучасне прогресивне вчення про побудову гармонійних інституцій (об'єктів), які розглядаються як системи. До нього відносимо закони математики: закон про золоту пропорцію (гармонію, досконалість цілого), закон про золоту середину (усереднення) та закон рівноваги. Вони відомі ще з часів Евкліда і сприймаються вченими як вічні Закони Природи.

Сутність Закону про золоту пропорцію полягає в тому, що *пропорція між цілим та його більшою частиною є рівною пропорції між його більшою та меншою частинами*. Він відображає закономірності, притаманні явищам, – це закономірності зростання певних величин цілого та його частин. Наприклад, вочевидь, що у разі злочинного посягання ступінь його суспільної небезпечності зростає зі збільшенням розміру шкоди, яка ним заподіюється. Оцінка ж ступеня небезпечності має враховувати закономірності такого зростання і адекватно віддзеркалюватися в диспозиціях і санкції.

Закон середини (усереднення) дає кількісну характеристику-однорідних елементів системи у просторі, визначаючи їх певне (*середнє*) значення. Він сприяє: встановленню визначальних, типових ознак злочину як соціального явища і досягненню точності у разі їх фіксації в нормі; вибору ефективних заходів кримінально-правового характеру тощо.

Закон рівноваги ілюструє рівноважний стан системи: збалансованість положень Загальної і Особливої частин КК; норм, що об'єднані в одному розділі Особливої частини, одному інституті. Його використання є доцільним, наприклад, під час вивчення питань про обставини, що виключають злочинність діяння; під час оцінки характеру і ступеня суспільної небезпечності діяння; під час вибору і побудови системи покарань та інших заходів кримінально-правового характеру та інших.

Поглиблене застосування математичного підходу сприятиме вирішенню проблем забезпечення системності кримінального права як науки й системності кримінального законодавства (щодо системи покарань і відповідальності юридичних осіб, запро-

вадження кримінального проступку, побудови диспозицій і санкцій норм в Особливій частині КК), подоланню полісемії багатьох термінів, що містяться в нормах КК і термінологічної неточності опису ознак злочинів.

Попередні покоління і наші Вчителі, колеги, яких, на превеликий жаль, вже немає серед живих, а також вчені-новатори, які працюють поряд з нами, передають нам вагому «скарбницю» знань, засвоєння і використання яких сприятиме розв'язанню актуальних проблем сучасного кримінального права. Так, низку методологічних питань кримінального права допоможуть вирішити наукові надбання представників не лише класичної школи права, а й соціологічної, антропологічної. Відсутність у багатьох випадках «чистої школи» нам доводять дослідження з питань об'єкта і предмета злочину академіка Тація В. Я. [5, с. 9–23]. Це певним чином змінює уявлення про позиції відомих вчених минулих століть. І це може бути використано під час побудови методології сучасної доктрини кримінального права та вирішення інших питань.

Не викликає сумніву ствердження Фойніцького І. Я., що обсяг караних дій розвивається за своїми міцними законами [6, с. 16–22]. Науковець відносить до останніх: а) закон розвитку державних сил; в) закон розвитку потреб; в) закон переваги потреб у разі зіткнення їх; г) закон розвитку здатності до узагальнення. Наведена позиція вченого фокусує нашу увагу на тому, що кримінальне законодавство підкоряється у своєму розвитку певним законам, які не є випадковими, а є міцними. Крім того, науковець підкреслює значення потреб як чинника розвитку. Важливим і для сьогодення, з нашого погляду, залишається його формула-висновок, що обсяг караних дій з розвитком громадянського суспільства збільшується або зменшується під впливом зміни його потреб і сил. Саме суспільні потреби, що становлять суспільно значимі інтереси суб'єктів відносин, і формують кримінально-правові заборони та інші нормативні приписи, обов'язкові для виконання. Право, зокрема кримінальне, відображає та опосередковує інтереси. В якому обсязі існують кримінально-правові заборони, залежить від розвитку суспільства та держави, їх внутрішнього потенціалу. Крім того, під впливом потреб з'являються заборони, а під впливом змінюваних потреб обсяг караних дій може не тільки зменшуватися, а й збільшуватися.

Закони Фойніцького І. Я. у поєднанні із сучасними науковими висновками щодо категорії «інтересу» та їх значення в кримінальному праві [7, с. 64–79], безперечно, допоможуть у вирішенні проблем формування структури доктрини кримінального права, наукового обґрунтування позиції щодо розуміння понять кримінального правопорушення і злочину та їх взаємозв'язку, побудови інститутів Загальної і Особливої частин тощо.

Щодо питань Загальної частини кримінального права та її інститутів, то традиції і новації закладені в роботах Бауліна Ю. В., Борисова В. І., Грищука В. К., Гуторової Н. О., Денисова С. Ф., Денисової Т. А., Дудорова О. О., Панова М. І., Тихого В. П., Письменського Є. О., Фесенко Є. В., Фріса П. Л. та інших.

Новаторська сутність стосовно розв'язання проблематики Особливої частини кримінального права притаманна, зокрема, науковим здобуткам Борисова В. І., Лихової С. Я., Мохончука С. М., Навроцького В. О., Павліковського В. І., Тація В. Я., Тютюгіна В. І., Харченка В. Б.

Висновки. Наведений список можливо ще довго продовжувати. Новаторські розробки цих та інших відомих дослідників є цінними для суспільства і здатні значно збагатити новими ідеями сучасну доктрину кримінального права європейської України, що знаходиться на етапі формування.

Список використаних джерел

1. Романов А. К. Современное уголовное право: доктрина и кризис. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/720/685/1219/032Romanov.pdf> (дата звернення: 24.07. 2017).
2. Кибальник А. Г. Традиции и новации в уголовном праве: очевидное и невероятное. *Библиотека криминалиста: научный журнал*. 2015. № 5. URL: <http://bkrim.ru/archive/23.html> (дата звернення: 12.08. 2017).
3. Высказывания великих людей о математике. URL: <http://www.zaitseva-irina.ru/html/fl1129470577.html> (дата звернення: 12.08. 2017).
4. Математическая энциклопедия: в 5 т. / гл. ред. И. М. Виноградов. Москва: Сов. энцикл., 1982. Т. 3: Коо–Од. 1184 с.
5. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.
6. Фойницкий И. Я. Мошенничество по русскому праву: сравнительное исследование: 2 ч. Москва: Изд-во СГУ, 2006. Ч. 1: Исторический очерк мошенничества. 364 с.

7. Актуальні питання кримінального права України та практики його застосування: монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків: Право, 2017. 400 с.

Демидова Л. Н.

ЗНАЧЕНИЕ ТРАДИЦИЙ И НОВАЦИЙ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ УГОЛОВНОГО ПРАВА

Статья посвящена вопросу о значении традиций и новаций для современного развития уголовного права. Предлагается авторское видение методологических аспектов совершенствования уголовно-правового регулирования в условиях евроинтеграционного курса нашего государства и необходимости сохранения лучших национальных традиций. Особое место отведено концептуальности доктрины уголовного права, ее значению и признакам. Обосновывается значение композиционного подхода при решении проблем уголовного права. Обращается внимание на целесообразность и необходимость использования в уголовно-правовых исследованиях и законотворческой деятельности известных законов статики, движения, середины («золотой середины»), «золотой пропорции».

На примере научных разработок выдающихся ученых, которые обеспечивали становление науки уголовного права и уголовного законодательства в минувшие годы, а также тех, кто является новаторами в настоящее время, раскрываются актуальные современные проблемы уголовного права.

Ключевые слова: уголовное право, традиции в уголовном праве, новации в уголовном праве, законы статики и динамики в уголовном праве.

Demidova L. M.

SIGNIFICANCE OF TRADITION AND NEWS FOR THE CONTEMPORARY DEVELOPMENT OF CRIMINAL RIGHT

The article is devoted to the issue of the importance of traditions and innovations for the modern development of criminal law. The author's vision of the methodological aspects of improving criminal-legal regulation in the conditions of the European integration course of our state and the need to preserve the best national traditions is offered. Special attention is paid to the conceptual character of the doctrine of criminal law, its meaning and features. The significance of the compositional approach in solving the problems of criminal law is substantiated. Attention is drawn to the expediency and necessity of the use of known laws of statics, motion, mediation (the «golden mean»), «golden proportion» in criminal legal research and law-making activity.

On the example of the scientific development of outstanding scientists, which provided the formation of the science of criminal law and criminal legislation in the past, as well as those who are innovators of the present, reveals the current up-to-date problems of criminal law.

Key words: criminal law, traditions in criminal law, innovations in criminal law, laws of statics and dynamics in criminal law